

ADATTÁR.

SZEMERE MIKLÓS IRODALMI HAGYATÉKÁBÓL.

(Első közlemény.)

Az alább közölt levelek ugyanabból a gyűjteményből valók, amelyből *Szemere Miklós irodalmi hagyatéka* címen az IK. 1905. évfolyamában közöltem Erdélyi Jánosnak, Sárosy Gyulának, Fáy Andrásnak, Kerényi Frigyesnek, Vörösmarty Mihálynak és Kossuth Lajosnak Szemere Miklóshoz intézett — összesen 24 — levelét.

I.

Kölcsey Ferenc — Szemere Györgyhöz.¹

1.

Cseke Május 31-dik 1815.

Maga Neved édes Barátocskám, mert Téged is, mint az én Palimat, Szemerének hívnak — maga a' te Neved elég arra, hogy általam több ifiaink közt meg különböztetéssel, 's most midőn barátságomat kéred: még annyival inkább szeretlek Tégedet. Hidd el nekem, hogy semmi szebbet nem nyújthat egy ember a' másíknak mint ezen barátságot, millyet én sokkal más pontból szoktam szemlélni, mint itt nálunk közönségesen szemlélik. A' görög ifjú nem vólt elborítva azon sentimentalitástól, vagy ha inkább akarod érzékenységtől, melly a' Nemzetről, fájdalom! mi reánk is el szállott, Ő nem epedezett leányok után, de gyermek éveitől fogva férjfi társaihoz tsatolta magát szorosan, 's ez a' férjfi szeretet (ανδροφιλια) vagy barátság vólt neki út minden szépre minden jóra. A' sentimental Német a' szerelmen (Liebe) többnyire csak leányszerelmet ért, 's forgasd által a' görög mustrákat, 's meg-fogod látni, hogy azokban a' φιλια (Liebe) melly sokkal szebb, sokkal tetyesebb jelentésben tűnik fel.

Te küzdessz magadban, úgy irod 's ha nem írtad vólna is, tudnám azt minden sorodból. Így küzdöttem egykor én is, 's így küzdök én még most is sokszor. A' természet int, 's az ő intéseit követnünk legjobb. Azonban bődög az, a' kit a' természet nem hív azon útra, melly *poetainak* nevezetik. Én a' ki a' poesist nem versírásnak tartom, de a' lélek oly passiójának, melly bár írjunk, bár ne írjunk egyaránt ismerhetővé teszi magát, én

¹ Szemere György Szemere Miklós testvérbátyja volt. Iskoláinak végzetével levélben kérte Kölcsey barátságát. Később ungmegyei főszolgabíró volt.

tudom, hogy ez a' szerentsétlenségnek útja. Nem azért, mert itt gazdagságot aratni nem lehet, de azért mert a' lélek örök lángolásban, emésztődésben, 's betegségben tartatik általa, mely előbb utóbb elsorvaszt bennünket. Élettemnek felét adnám én oda, ha ezen emésztő passiot meg tudtam volna magamban fojtani, mert mit nyertem egyebet általa, mint azt hogy napjaim hánykodás közt folynak-el?

Sokat kellene Neked írnom, édes Barátocskám, mert Te sokat érde demlesz. Ez előtt, egy órával jövök haza, hosszú távollét után, 's minthogy reggel újra megyek, még ma gyertyánál írom ezen sorokat. Ezután is kedvesek lesznek Nekem leveleid, melyeket mint küldj hozzám? Pali meg taníthat. Ma írtam neki is. Éljen szerencsésen Édes Gyurim!

Kölcsey Ferencz.

2.

Surány, Sept. 1. 1815.

Levelem, szeretett Barátocskám! melyet hozzád Augustusban Csekéről írtam, úgy mondják, el veszett, 's én nem örömet hagynálak Téged azon gyanúban, hogy tölem nem szeretettel, 's hogy én Néked írogatni restelkedem. A' barátkozás, édesem, szép lelkek sajátja, 's nem dévaj öröm, mely csak a jelenlétben léli táplálatot; a távolságban is felkeressük egymást, 's szikrákat tsalunk ki egymás lelkéből, melyek különben talán örökre fogtak volna aludni.

A' professornak iskolája 's a' világnak iskolája közt, melybe most Te lépni kezdettél, igen nagy a' külömbiség, de a' tanulásnak módja ugyan az. Hallunk 's látunk sokat, de azok csak akkor válnak ránk nézve hasznosakká, midőn magány és nyugalom elegendő időt adnak a' fontolgatásra. Ilyenkor principumokat választunk, és hagyunk — el, 's ne hidd, hogy a' tanuló fejeknél az ily választás és el hagyás igen gyakran elő ne forduljon. Az a' ki soha sem lát magában tökéletet, mindég közelebb van ahoz, mint a' *csalhatatlan*.

Mikor én még igen ifjú valék, ezerfélet láttam magam előtt, 's mind azt megtanúlni 's tudni akartam, 's utoljára is semmit sem tudtam megtanúlni. Csak később hallottam Rousseautól, hogy az iskolai években csak Methoduszt kellene szerezni, mely szerént azután tanulhassuk, azt a' mit választanunk kell. Egy ily Methodusznak megszerzése nélkül felette nehézé tétetik a' való Tudomány, 's ha való tudományt nem szerezhetünk magunknak, jobb semmit sem tudnunk.

A' szép messzeségeken 's humanisticumokon kívül két kiváltképpen való útja van a tudományoknak a mathesis és a' metaphysica. Mindegyik a' gyöngye fejeket csalhatatlanul elveszti, de a' jó fejek az első által világo sságra és nyugalomra mennek által, a' másik minden külömbiség nélkül a legerősebbeket is meg zavarja; világot 's nyugtot pedig soha sem ad. A' skepsisnek lelke száll-meg bennünket azon pillanatban, melyben küszöbére lépünk, 's nincs ok, nincs systema, mely többé bennünket az örvényből kivonjon. Ha minden systemákat meg vetünk, örök bizonytalanság, 's tudatlanságnak kínzó érzelve lesz hóhérunk; ha valamelyiket elfogadjuk bizonyosságunk kútfeje úgy sem lesz egyéb, mint tudatlanság. Bóldog a' kit geniusza oly úton visz, mely nyugalmat nyújt.

A' szép messzeségekben élő ember az, kihez magát a' Grátzia csatolja, s' kiről mondhatjuk Tassonak szavaival, hogy *annak keblén lehet nyugodni*. Én az újabb nemzetek közt nem lelem azon szellemet, mely a Görög nagyokon, s' némely Rómaiakon is tündöklök. Azon bódog egü régieket, lettek legyen bár philosophok, vagy Bajnokok egyformán veszi-környül, mint valamely glória, a' szép lelkűségnek, 's örökre viruló ifjúságnak bizonyos sugára, melyet én egészen ki nem magyarázhatok, de minden észre vesz, valaki figyelmes pillantatot vet-vissza reájok.

Az az érzés a szép eránt egyesülve az érett kor bölcsességével 's nagyságával teszi azt, a' mit én minden mai nagyokban is találni óhajtanék. Így lennének köztünk szeretetre méltó philosophok, és katonák, valamint el nem lágyult érzelmü poeták, kiket az Istenségnek ezen szép ajándéka, a poezisz elevenitene, vidámitana, nem pedig el temetne. De hol vagynak azok a' környülmények, melyek Homért és Sokrateszt, Plátót és Themisztokleszt szülték. A' palaestra, 's az ifjak közt jókor 's sanyarúan-vidám órákban szöött szövetség, mely a' lelket jókor felemelte, 's gyullasztotta, a' nélkül, hogy érzékenységre 's ez által puhaságra hullásra adott volna okot, örökre nincs többé, közöttünk. De nem méltó-é, hogy a' mit a környülmények, 's a szokott nevelés tőlünk megtagadnak, magunk igyekezőnk el-érni? Csak egy szikrát, édes barátocskám, azon lángból, mely a még fiatal Sokratesznek lelkében lobogott — 's mi nem lehetne belőlünk?!

Az érzékenység, a' speculatio, 's a' történetek nyugodt keresése egyformán elrontanak bennünket. Csinálni kellene, csinálni ifjú barátocskám! Én a' kit környülményeim ezen puha inactivitásba süjesztett el, nem kiáltozom talán azt neked, még ifjúnak, hasztalan. A' cselekedetek, a' publicumban való forgás formálnak hasznos embert, 's egy így formált ember ha szívében hordja a szépnek a magvait, lesz osztán Pásztorivá és Desőfivé.

Engedd-meg, hogy végezzem ezt a levelet, 's egyszersmind kérjelek, hogy szereteted erántam ne csökkenjen. Éljen szerencsésen édes Gyurim.

Kölcsey Ferencz.

II.

Kertbeny Károly Szemere Miklóshoz.¹

Pest. 9 9 52 Donnerstag.

Sehr geehrter Herr und Landsmann!

Vielleicht erfahren Sie bereits aus den hierländischen Zeitungen, dasz ich Unterzeichneter — nach achtjähriger Abwesenheit in die Heimat zurückgekehrt, — mit dem Plane umgehe, in *deutschen* Übersetzung ein: *Album hundert ungrischer Dichter* herauszugeben. Es wird in Dresden verlegt und zwar in glänzendster Miniaturprachtausgabe, mit Goldschnitt.² Bereits sind die Lieder von 59 Dichtern übersetzt in den Händen meines Verlegers; die

¹ Ezt a levelet Rothfeld Soma juttatta Szemere Miklóshoz. L. a levél végén R. S. üzenetét.

² Az *Album* 1854-ben megjelent, s még ugyanabban az évben megérte második kiadását; a tervezetnél gazdagabb, 320 költeményt foglal magában.

Lieder von 18 Dichtern in deutscher Wiedergabe entworfen; — es fehlen nur folglich nur noch von 23 Dichtern Beiträge. Die Eintheilung des ganzen Buches ist folgendermassen projectirt:

Widmung an Franz Liszt.

Liszt Ferenczhez von Vörösmarty.

Vorwort.

Alte Zeit: 1570 bis 1799. — 20 Dichter a 20 Gedichte.

Neue Zeit: 1800 bis 1852 — 80 Dichter a 180 Gedichte.

Wörterbuch.

Biographische Noten über die hundert Dichter.

Biographische Noten betreff der Übersetzer.

Bibliographie der Gesamtausgaben ungrischer Dichter.

Bibliographie ungrischer Belletristik in deutschen Übersetzungen.

Es ist natürlich, dasz ich von vorhinein, mein geehrter Herr und Landsmann Ihre schönen Poesien bei meinem Project mit in Betracht zog. Ich hatte nur Weniges bisher davon gelesen, dies gefiel mir jedoch so aussergewöhnlich, dasz ich mir fest vornahm mich gelegentlich direkt an Sie zu wenden um eine reichere Auswahl zu erhalten. Da führte mir das Glück vor wenigen Tagen einen Herrn Samuel Rothfeld in den Weg; er zeigte mir nicht nur, mir bisher ungekannte, Gedichte von Ihnen, sondern zugleich die meizten davon in sehr gelungenen Übersetzung, und da ich vorhatte nicht blos die ungrischen Dichter, als auch die bisherigen Übersetzer aus dem Ungrischen in meinem Buche zu repräsentieren, so verlor ich begreiflicher Weise keine Zeit, besagten Herrn zu ersuchen mir den Abdruck einiger seiner Wiedergebungen zu gestatten. Auszer ihrem Gedicht «Nömhez», will er mir noch zwei Lieder auswählen. Leider erlaubt mir der Raum meines Unternehmens nicht, von Ihnen so schönen Gedichten schon jetzt eine grözere Anzahl dem deutschen Publikum vorzuführen, wird jedoch diese — —¹ günstig aufgenommen, so lasse ich eine weitere Folge dieses Albums erscheinen, in dem ich dann meine Auswahl auf weniger Namen beschränken weder, um Gelegenheit zu haben, von einzelnen Autoren mehr und Besseres zu repräsentieren. Ich bestehe diesmal auf die Zahl *hundert* mehr aus oppositionellen als aesthetischen Gründen, als auch um die weniger schönen und bedeutenden, doch literaturhistorisch wichtigen Wurzeln und verzweigungen des jetzigen reichen Poesieflores unserer Heimath — — —;² dennoch konnte ich jetzt der geringeren — —¹ nicht ausschliessen.

Meine bisherigen Übersetzungen: Petöfis Gedichte (Frankfurt 1848, 400 Lieder); Petöfi Held János (Stuttgart 1850.) Ungrische Volkslieder (Darmstadt 1849. 400 Lieder). Arany's erzählende Dichtungen 2 Bde. (Leipzig 1851., Toldi und Murány) u. s. w. lassen wohl, besonders die Erstlinge, viel zu wünschen über und ich möchte heute fast die Hälfte desavuiieren, jedoch immerhin haben sie, nicht blos in Deutschland auch in England, Frankreich und Italien der ungarischen Poesie und ihrem Charakter Bahn gebrochen und wurden von allen bedeutenden Journalen wie in Privat-

¹ Olvashatatlan szó.

² Olvashatatlan szó.

zirkeln überraschend günstig aufgenommen, so daß die Namen. Petöfi u Arany im Auslande bereits ebenso bekannt sind, als etwa Micskievics, Puskin, Tegnér, Andersen, Leopardi, Zorilla und andere Fremdländer. Größeren und gerechteren Erfolg erwarte ich von dieser Arbeit, welche einentheils unter den Augen der Originalautoren, andernteils in hinlänglicher Muße, (welche mir leider früher sehr empfindlich fehlte, so, daß ich rein im Fluge auf gut Glück das meiste niederschreiben mußte, ohne es noch einmal vor dem Druck lesen zu können) gefertigt wurde. Zu dem habe ich 5 Jahre an dem Material gesammelt und über 500 Bände allerlei Journale, Almanach u. s. w. durchlesen, um eine chronologisch geordnete, richtige Auswahl zu erzielen. Trotzdem fehlt es nicht an Lücken und ich muß daher meine Herren Landsleute auffordern mir thatsächlich mit Rath und That beizustehen, denn nur mit vereinten Kräften kann dankenswerthes erreicht werden. Man hat mir nur von Ihrer großen Vertrautheit mit unserer Literatur erzählt, ich lege ihnen daher das Programm meines Albums gef. bei, mit der Bitte: mir gütigst jene Werke nicht vorzuenthalten, die Sie bei der Punktion für nöthig erachten dürften. Besonders schwierig war es die Biographien der einzelnen Dichter zu erhalten und bald die Hälfte ist noch rückständig — — — — ;¹

Besonders auch ihre Verwandtschaftsverhältniß zu Szemere Pál u. Bertalan.

Zugleich soll ich im Namen des H. Rothfeld Sie ersuchen, nur seine Übersetzung des Gedichtes «Nömhez» zu übermitteln, in dem er keine Abschrift davon besitzt, und sein Gedächtniß es ihm nicht vollständig bewahrte.

Ich werde nur noch 14 Tage hier weilen, und dann, eine Einladung Szelestey's folgend, diesen in Sárvár besuchen und vielleicht den Winter über bei im verweilen. Ich stelle daher die Bitte nur an nachfolgende Adresse gütigst bald antworten zu wollen.

Id dem ich Sie, mein geehrter Herr und Landsmann, meiner besondern Hochachtung und Verehrung versichere, zeichne ich mich als Ihr ergebener

Kertbeny.

Pest, Alte Postgasse No. 3. 3. Treppe,
Thür No. 11. bei mde.

*Bayer.*²

A levél végére írta Rothfeld Soma a következőket:

Tisztelt barátom! Kertbeny úr e levélben foglalt kérését elegendően nem ajánlhatom neked, 's egyszersmind arra kérek, hogy az ügy komoly. ságát tekintvén contra morem consuetum tüstént e sorok átvétele után felelj. Nem tudom, hogy válaszoltál már levelemre, mert már Augusztus eleje óta Magyarországon vagyok és nagyobb utazást tenni szándékozom.

Isten veled szerető és tisztelő barátod

Rothfeld Soma.

Kertbeny úr címzete alatt nekem is írhatnál.

¹ Négy sor törölve. Szemere M. törlése.

² Kertbeny közléseit gyűjteményének akkori állapotára vonatkozólag elhagytam.

III.

Császár Ferenc Szemere Miklóshoz.

1.

Pest, 1853. mart. 24.

Kedves Miklósom!

Miért nem vagy közelebb, hogy összeszorongathatnám azt a májadat, hogy szétoszlanék daganata! Mert messze vagy, megcsókoltam szellemedet, mely kedves, igen kedves leveled olvasása közben szüntelen köröttem lebegett. Élsz, háta az égnek! s élek én is — mert ki a lóról leesvén, koponyáját összezúzá: Császár *Sándor* volt, a néhai hétszemélyes táblánál bírótársam. Azonban meglehetősen hosszasan tartott apathiám magányos elvonultságomban; hanem kevés-levéen már az élet napja, mely hátra van: még egyszer hozzá fogok a munkához, és vinni fogom, míg csak bírom, míg a régi jó barátok gyámolítanak. Te egyike valál azon — most már nem sokaknak, kikre, számíték; köszönet, hogy hozzám szövetkezél. Tompa — bár nincs oka, a «P. Napló» kora óta haragszik rám; tudja jól hogy *nem az én* bűnöm volt, mi őt megsértette, hogy én akkor Pesten sem valék; de ő haragszik, s elvonja magát tőlem. Tedd meg azt a barátságot, hogy kibékíted, s rábírod a lapomban¹ leendő dolgozásra. Irtam neki s Kazinczynak is, még egyik sem válaszolt.

De most vissza Te hozzád, kedves Miklósom!

Az öreg Pál² sokszor látom, s ha igaz lesz, mit ígér, gyakran találkozol tollával a «Divatcsarnok» hasábin. Szeretném képét is kiadni, melyet még nem bírnak; ha rá tudjuk venni az öreget, tedd foglak megkérni, írj hozzá rövid életirású vázlatot. Az öreg *Fáy* szinte emberem s az *Kiss Károly*³ is; majd csak teszünk valamit.

Költeményeidre nézve csakugyan fölösleges volt megjegyezned, kedves Miklósom, hogy azokon igazításokat ne tegyek. A ki iránt kegyelet él bennem — s ilyen vagy Te — ott ilyet nem merészek, de általában a művész szüleményét bajos igazítani. Adni vagy nem adni, ez a jelszó, melynél egyébiránt a sajtóviszonyok *eldöntöek* ma! S e részben bizonyára nem veended rossz néven, ha irányodban is nyílt leszek. Azonkívül kell, kedves Miklósom, hogy elnézéssel légy az én aesztetikai ízlésem iránt is, s ha egyik vagy másik költeményed nem tetszenék, előre kérlek, ne haragudjál meg, hisz' tudom az én verseim közt is lesz sok, mely neked tetszeni nem fog.

A sajtóviszonyok pedig oly korlátolók, hogy e tekintetben — ha lapom életét veszélyeztetni nem akarom — sohasem lehetek eléggé vigyázatos, óvatos; *én*, ki különben is jegyes vagyok.

Verseid közül az 1—4 — ízlésem szerint — gyönyörű, az 5-iket nem szeretem. Talán ha nem azokkal, hanem külön küldéd, ez is tetszett volna; de így, azok mellett, nem. A többit, kívánatod szerint, rendben adom, a mint megjegyezted, hanem az 1-nek (Völgy és bércz) a 4-ik strófáját, s a

¹ Császár Ferenc akkor a Divatcsarnok szerkesztője volt.

² Szemere Pál.

³ 1848—49. honvéd alezredes, a M. Tud. Akad. és a Kisfaludy-Társaság r. tagja, költeményeket, elbeszéléseket írt. Mgh. 1866.

4-iknek az első strófa *két vég sorát most* nem lehet adni. Kérlek tehát légy szíves *e helyeket* olyformán igazítani ki, hogy azokból semmi nemű vonatkozást ne csinálhasson senki. Remélem, értesz; s így kérésemet minél előbb teljesíteni fogod; mert jövő hó elején a 1-öt már adni óhajtanám. Nem tudom, nem tévedek-e, ha gondolom, hogy első versed negyedik strófája ki is maradhatna a nélkül, hogy feltűnő hézag legyen a versben; de jobb volna az eszmét megtartván, úgy dolgozni azt ki, hogy a *gólya* sorsára ne jusson!¹ Azt a «lógó talpakat» is, az előző verssel együtt igazítsd ki.

Az írt üdvözléseket mind át fogom adni az illetőknek. Lapom menni fog a megírt posta útján. Koronkint némi szeszélyes vidéki tudósítást, vagy más humoreszket nem volnék szerencsés kapni az én kedves Miklósomtól?, Kinek boldog ünnepeket kívánva híve változatlanul

az ő *Ferije*.

Igen kérlek, írd forduló póstával, különben «*bölcsődal*»odat kiadom a 2. v. 3. számban.

2.

Pest, 1853. május 2-án.

Kedves jó Miklósom! A fátumszerű sajtóhibán segítettem kívánságod szerint. Ezúttal *magad* vagy a hibás, hogy levedet úgy pecsételted le, mikép azon az első sor a pecséthez ragadván; kibontáskor kiszakada s majd egészen olvashatatlaná lett; mert láthatod, hogy lapomban nem sok a sajtóhiba, a költeményekben pedig talán a tiédet kivéve, egy sincs ekorig; mert magam viszem a revisiót! Hiszem, hogy a «*Bölcsődal*»ban sem lesz egy is a jövő vasárnap.

Mi kedves soraid többi tartalmát illeti; esodálkozom, hogy Te akadhatal len a jezsuitákon!

Azon czikket beküldék, s hozzá én csak a két első sort irtam; aztán, hogy jeles szónokok voltak, igen; több nem is volt rólok mondva. Azóta szó sincs olyasmiről lapomban. Azért sajnálom azokat, kik elfogultságukban lapomra *ilyesért* neheztelnek. Hogy én nemesak a jezsuitákat, de általában a papokat sem szeretem, minden ismerőm tudja. Azonban oly időket élünk, melyekben nem mindig tehetjük azt, mit olvasóink várnának, vagy szeretnének.

A főrangú hölgyekre nézve is elfogult sok ember, kissé az én kedves jó Miklósom is! Barátom! én e részben az evangéliomi pásttorral tartok, ki egy juh miatt elhagyá a 99-et! Értesz, ha akarsz; azonban, lapom eddigi számai tanúsíthatják, mikép a Te finyás bárónéd, vagy mid, tulzásinak épen nem hódolok, sem eredeti typusunkat miattok elferditni nem fogom! Hanem kissé nemesb hang talán még sem fölösleges társalgási lapjainkba? kivált ha főnebb is akarunk *olvasatni*?! Hanem ide hosszú magyarázat kellene, s én legnagyobb zavarban vagyok még új szállásomon.

Te eddig, hiszem, kedves jó Barátom, csak meg vagy elégedve a Divatcsarnokkal, melyben a hajdani Honderű hibáitól óvakodni akarok s fogok is; lám a Te szép költeményeid csak magyarok? s rendben fognak jöni; a «*Lógó talpaimmel*» is csak közérzület tekintetéből nem adhatom! — Később — örömet hozandom! A költőket *kivitelők* miatt nem szeretem; a refrain

¹ Tompa Mihály költeményére vonatkozik.

— legalább nekem — nem tetszik hosszasága s 4 v. 5 ismétlése miatt. Lehet, hogy izlésem rossz, s hogy fülemnek szokatlan; de hát tehetek róla? Refrain nélkül örömet kiadnám; azonban, mint írod, különben is át akarod dolgozni; tehát küld el aztán új alakban. Ha ezt tennéd a «lógó talpakkal» is, nagyon szeretném, de tudod, hogy én mélyen tisztetem mások művét — ha csakugyan művészek, mint Te is.

Tompa két levelemre, többszörös izenetekre és itt Pesten *személyes* megszólításomra sem felelvén, többé ugyan neki sem írni, sem különben alkalmatlankodni nem fogok. Ha ő a *nem* én hibáért junói haragra képes ellenem, s e miatt megvonja a kezem közti laptól hatását, ám legyen! Én őt végtelenül szeretem, ő tudja ezt, s tudja, hogy én *épen* nem voltam a hibás, s mégis úgy teszem, isten neki! Közel 400 előfizetőm van e 4 hétre talán csak megélek; de inkább vesszen el lapom, semhogy annyira alázkodjam. Már *nagyobb* dolgokban sem bírtam kéregetni, bizony lapomért sem fogok. Kimondhatatlanul boldognak érezném magamat, ha régibb — már a magunk korabeli — jeles írókat egyesíthettem volna magam körül! Egyetlen egyet sem hagytam ki felhívásom lajstromából; de ha a nemzeti nyelv szent érdeke csekélyebb náluk, mint híúságuk, nem tehetek róla, hogy nélkülök kell *erőködnöm* alig 5—6 régi bajtárs segítségével, fogdosván az ujonczokat! A mai időkben, édes jó Miklósom, sokat *kell* feledni tudnunk, és *sokat* tenni tudnunk. Te értesz engemet.

Hódoltam akaratodnak abban is, hogy keresztnevedet ki nem tettem; de hiába! tudják biz azt; azért kár szeszélykedned! Ha Pali, ki apánk lehetne, kiteszi nevét: engedd kitennem a tiédet is, erre igen kérek; hiszen tudod, hogy az irodalomban, kivált nálunk, a *név* sokat tesz. Ne tagadd meg e kérésemet, hanem legközelebbi küldeményed alatt álljon a *Miklós* is!

Az én Istenem áldásának egész bőségszaruját juttassa fejedre kedves — mai világban, főleg a magyar irodalomban, oly ritka — barátságodért, melyben, hogy állandóul megtarts, kiérdemelni mindenkép ügyekezni fog
hőn ölelő
Ferid.

3.

Kedves jó Miklósom!

Pest, 1853. május 29.

Kissé későn, de csakugyan itt vagyok ismét, hogy veled kissé csevegjek.

Mindenekelőtt a téged üldöző sajtóhibákra nézve megjegyzem, hogy az *egyetlen*, mi lapomban ért — a te hibád! mert azon sor, melyben azon szó állt, a pecséthez lévén ragadva, midőn leveledet kinyitám: kiszakadt a papir, s azon sornak fele meglehetősen olvashatatlaná lett. A «bölcse dal» és «Én nem teszem» már hibátlanok, csak hogy az utóbbiban valamikép — revizió után kellett történnie — egy szóvá ragadt e kettő: rózsa levele». Ez azonban olvasás alkalmával is önként javítható.

Nagy, igen nagy baj az nálunk, hogy nem lehet jó nyomdajavítnokot drága pénzért sem szerezni! Már négyet megpróbáltam, mind hiába! egyetlen számot nem revidéáltam: s ott maradt Károly h. a *Karole!* Ez egyik legnagyobb nyűgöm a lap mellett, e miatt nem mehetek Pestről sehová!

Mi a jezsuitákat illeti, nem csodálom, ha valami vízeszű ember azon kérdéses cikkben megbotrányozók; de te, kedves Miklósom, tudom, ugy

vettek, mint kellett. Akkor alig volt egyéb ujdonság itt, s a kérdéses czikk beüldetvén, adtam némi módosítással, *tény* gyanánt; s azt csak rosszakaratú költöd mondhatá, hogy én a jezsuitákat megdicsérem; dicsérte a fene, hanem az egyik szónoklata volt dicséretesen említve — ennyi volt az egész; azóta pedig láthatod, mennyire magasztalgotom a jezsuitizmust általában! Szinte eltalálnám, ki volt az a jó barátod és jó költő; de minek feszegessük e dolgot? Szóljon lapom.

Így vagyok — vagy inkább így vagytok, édes Miklósom, másik hibámmal is. Azt mondod, tömjénezek a magas körnek! Alig fognád ezen állításodat bizonyíthatni lapomból. Egyébiránt e részben, meglehet, eltérek többektől, kik úgy vélekednek: hagyjuk magokra a főnemesség hölgyeit, s ne iparkodjunk őket bevonni irodalmunk érdekébe. Szerintem hibás e felfogás, mint hiba volna a nekik tömjénezés is. Középen az igazság. Miért ne iparkodnánk megkedveltetni irodalmunkat a salonokban is? Avagy nem lehetne e ezt tennünk, ha a felsőbb kört csak mindég korholnánk, vagy épen ignorálnánk? Nem! Én nem fogok hizelgősökté aljasodni; hallgatok inkább, minthogy megrójam őket, mi csak keserűséget okozna, a hol pedig honleányi erényt találok, érdem szerint dicsérem azt, s ez, tudod, nem hizelgés! Oly időt élünk, hogy ily terjesztése vagy megszilárdítása nyelvünknek az irodalom bevitelével azon magasb körökbe, előltem, honfűi erény s én örülni fogok, ha csak néhány salont nyerhetek is meg nemz. irodalmunknak azáltal, hogy a lapomban hirtetett jobb munkák előtt utat nyitok oda! Az olyanféle bárónécskák, mint az a tiéd volt, kedves Miklósom, bizony nem fog örömet találni az én lapomban sem, mert hol annyira ment a finyáság, mint annál: ott a légtisztább magyar szó is botrány, s olyanoktól magam is undorral fogok elfordulni! Azonban az irodalmi betyárság, mely némely újabb írónknál annyira felkapott, szinte oly undorító, mint a te bárónécskád, s annak én — tősgyökeres magyar létemre — ép oly kevésé fogok barátja lehetni, mint emennek. S ebben, ugy hiszem, az én kedves Miklós barátom, tőkéletesen kezelt fog velem.

A «rossz poétát» félre lököm, mint irád, de a «lóggó talpaimmal» még juniusbán kiadom — megszűnvn azon kellemetlen körülmény, mely azt martiusbán vagy april elején, s általában eddig adhatatlanná tevő. Azután, ha szebbet küldenél hamarjában, még jobb szeretném, kérlek fs, mikor lesz versed, küld el azt, nem várva instantiámat.

Nem tudom, irtam-e april 23-ika óta? Előltem úgy rémlik, igen; avagy csak fejembn vott meg a válasz? S most úgy tetszik, mintha már leirt leveletem másolnám? Mindegy: benne vagyok a csevegésben, s veled — mint kedves jó baráttal, mím pedig haj be kevés van! oly jól esik! — Tompának nem írok többet miután feleletre sem méltatá pár leveletem; de azért nem lesz soha igazabb tisztelője, mint én.

*Rothfeldre*¹ nézve megbíztaam Balogh Zoltánt,² ki. mint mondá, ismeri

¹ Rothfeld Soma hírlapíró. Résztvett a szabadságharcban. A világosi fegyverletétel után bújdosott és egy ideig Szemere M.-nál Lasztócon tartózkodott. Később a Pester Lloyd munkatársa és szerkesztője is volt. Megh. 1896-ban.

² Balogh István (1833—1878) költő.

öt, de egész hónap óta várom értesítését. Annyit mondott, hogy aligha Bécsbe nem ment. Mihelyt összejövök velem, eszébe juttatom, s aztán rögtön értesíteni foglak!

És most kézdelek: mit szólsz azon gyalázatossághoz, miket a «Szép-irodalmi lapok» ellenem írtak? Irodalom ez? Hej barátom! sok és nagy fene rágódik a mi szegény irodalmunkon, magok az írók között van annak legtöbb ellensége! Oly alávaló kenyérirígységet, mint itt van, alig mutathat fel irodalom, s még ezen üres emberek tartják magokat legnagyobb hősöknek! Felhagytam végkép velök, mivel bizonyosnak hallottam, hogy közel halálok miatt szeretnék *betiltatni* a lapot, hogy vértanukká lehessenek. Nem akarok nekik ily kínokat okozni! —

Ha ráérsz, írd ismét, s küldj egy pár verset, hogy a Szemere név ne fogyjon ki lapomból, téged kérlek, mert Pali ez idén már alig fog valamit írni, meg is mondta.

Az ég tartson meg erőben, egészségben, te pedig aztán engem tarts meg régi barátságodban, ki vagyok

változatlan híved
Féri.

4.

Pest, 1854. február 19.

Kedves Miklósom! Most veszem szíves soraidat, s hogy mennyire kedvesek azok s küldeményed, ítéld meg abból, hogy rögtön értesítlek azok megérkezéséről.

Áldjon meg az Isten, jóságodért, barátságodért, melyet írántam s lapom íránt így tanusítasz. Már aggódni kezdtem, hogy decemberi levelem vagy nem jutott el hozzád, vagy neheztelsz, hogy nem írsz? Most már minden aggodalmam megszűnt, mely miatt — a napokban Kazinczyhoz írván — kérdést is tevél: élsz-e, és hogy vagy?

Küldött verseidet már átolvasám; sajnálva bár, de *híven* teljesíti *Divatcsarnokom* kívánságodat; tudod, ha valaki, én méltányló szerkesztő vagyok, s tisztelem minden író akaratát, annál inkább azét, kihez régi s változatlan barátság érzete köt, mint hozzád.

Szerencsés vagy, hogy a szeszélyes parnasszi szüzet legalább olykor, akarata ellen, öledbe szoríthatod; én egy idő óta, egészen képtelen vagyok azt tenni. December óta, midőn egy kis sonettot írok, nem bírok egy verset is faragni! Foglalkozásom — az ügyvédkezés — szörnyű prózai, elannyira, hogy egészen kiöli a phantasiát; s biz én, mint eddig, úgy ezután sem fogom ökigylmét erőtetni, minthogy a szeszélyes hölgyecske felém sem néz, hogy csak meg is ragadhatnám ruhája szeszélyzetét!

Mostani verseid közt *nekem* legjobban tetszik az 1-ső: «Be szeretnék.» A «rossz poeta» is sokkal kedvesebben hatott rám új alakjában, mint a régiben. Szép a «Hajnalkor» című is; s mint házi kép, kitűnő a szeszélyes «Háromszor boldogtalan» is. Áldott a te szeszélyes hölgyed! mert épen nem látszik meg rajta a negédség, mikor öledbe simítod.

Mit írjak az öregről¹ kit én, míg élek tisztelni, sőt szeretni még végtelen szeszélyei mellett sem szünöm meg. Rég nem láttam őt, mit bete-

¹ Szemere Pál.

[ges]kedő állapotom mellett, meglehetősen meggyült dolgom is okozott; s most már addig nem megyek hozzá, míg *Dante* «Uj élet»ének¹ egy példányát nem mutathatom be neki, mit néhány nap mulva megtehetni remélek. Hosszú időre aligha e könyvem nem leend utolsó munkám; mert most ugyan nem élhetek *tényezőleg* az irodalomnak, kivéve a lapom körüli ügyeket.

A «Divatcsarnok» hozzád járó példányai iránt maholnap teendek rendelést, hogy hiánytalanul menjen. Innen most már pontosan történik az elküldés; de a postások aligha meg nem vámozzák szép divatképeinket, melyekre nézve meg kell jegyeznen, hogy előfizetőink megszaporodása miatt a csak 500-zával megrendelt első divatképekből a díjpéldányosoknak, de sok előfizetettnek sem jutott; azonban jövőre intézkedtünk már, hogy e részben se legyen hiány és panasz egy oldalról se! —

Kedd óta lázas hurutom fogva tart szobámban, januárban meg aranyerem bosszantott; így küzdök testi s lelki bajokkal folyvást, mint gondolom, Te is, szeretett Miklósom; de vigasztaljuk magunkat! dabit Deus — aut Mors — his quoque finem.

Istenem áldása veled addig is, míg ismét találkozunk, hacsak papircsere által is.

Ölel változatlan
Feri

5.

Kedves Miklósom!

Pest, 1854. Aug. 26.

Élsz-e még, s emlékezel-e rám?

Fura élet! ha soká így megyen, majd csak valamelyik hírlapból olvasuk — már a melyikünk tovább él — hogy meghaltunk!

Csak képzeld, már én is naptárírónak készülök!² Magyar hölgyeinknek még nincs oly naptára, hogy a külföldieket nélkülözhessek, azért akarok számukra ilyet szerkeszteni, s Téged arra kérlek, ha van épen jó kedvvel írt költeményed, küldd el azt minél előbb, de azt is engedd meg, hogy *nevedet* kitehessem. Szeptemb. 10-ike lenne az utolsó határnap, ha addig kapnék Tőled valamit, ugyan jól esnék! Kívüled csak Tompát kértem föl; magamnak még nincs készen, de talán akkorig fogok egy kedvem szerinti penderíthetni.

Egyébiránt ha verset nem küldenél is — mit Rólad nem teszek föl — legalább tudósíts pár sorral: élsz-e és hogyan, igen szeretné ezt olvasni

változatlan híved
Feri.

6.

Pest, Sept. 16.³

Kedves, jó Miklósom! A nagy ünnepély közt lepett meg szíves leveled. Köszönet megemlékezésedért s a szép költeményekért, melyek két elsejét még e hóban, de legfőlebb oktob. 6-ikáig közleni fogom, a másik kettőt meg

¹ A fordítása csakugyan megjelent 1854-ben.

² Magyar Hölgyek Naptára. Pest, 1855—57.

³ Év nélkül.

utánok. Hogy gazdálkodom verseiddel, ne *nehetztejl!* úgy osztom el, ha lehet, hogy legalább havonként találkozzék neveddel az olvasó.

Miskolczy Pálra¹ már nem emlékszem, de örömmel fogadom költeményeid, meg lévén győződve, hogy az én Miklósom csak jót ajánl. Üdvözeld őt nevemben, s mondd neki, hogy várom műveit.

Tompának írtam, ő válaszolt, s így valóban nagy örömemre, szent köztünk ismét a béke és barátság, mely hogy mindvégiglen tartson, rajtam nem fog mulni. Alig várom, hogy szép verseit közölhessem. A mi érdemed e részben van — s pedig van, kedves jó Miklósom — vedd ezért forró kézszeritáomat.

A sajtóhibáktól Isten után magam is rajta leszek, hogy megmentsem verseidet; mi most annál könnyebb lesz, hogy szépen s igen olvashatólag vannak írva.

Az öreg Pál még tegnapig nem jött meg. Arcképét tegnap küldöttem Bécsbe nyomtatás végett, hol szebben és olcsóbban is nyomnak, mint itt. Ha megérkezik, természetesen meg fogom látogatni, s teljesíteni fogom kívánságodat — én, ki szinte csak áprilisi kegyben valék nála, mielőtt Pestről távoztam, nem épen barátilag nyilatkozván rólam egy körben, hol nálánál jobb akaróm is találkozott.

Sajnálom, hogy K. Gáborral itt voltakor nem találkozhattam. Mint hallom, alig mulatott itt pár napot, s én Szolnokon jártam azalatt. Régóta nem írt; mondják, egészen elveszté kedvét az íráshoz, mit nem csodálhatok, naponként érezvén súlyát a sajtó korlátinak — még szépirodalmi lapomban is!

Benkerttel vagy Kertbenyvel ugyancsak megjártam, vagy inkább ő járt meg velem. A 100 magyar költő közé, tölem is fölvetv egy pár verset, persze, tudtom kívül; s mióta faképbem kiadtam őt, szörnyű bosszújában nem segíthetvén a dolgon: a német lapok egyikében iparkodik tönkre silányítani irói híremet; még pedig ugyanazon lapban, melynek 1849 xberi folyamában *apotheosisomat* írta meg! azonkívül a 100 költő mellett megjelenő biográfiai vázlatban tesz semmivé. Ez azután dicső, kedves Miklósom: mikor ily nagy és tudós férfiak ismertetik meg az embert külföldön, hol ránk nem is kukorítanak! — Hát Te miképen vagy vele? Én megizentem neki akaratomat.

A jó ég és barátság örködjék feletted!

Feri.

IV.

Bérczy Károly Szemere Miklóshoz.

1.

Pest, dec. 30. 1857.

Szemere Miklósnak!

Hiréből talán ismeri Ön a «Vadászlapot,»² amelynek 1857 és 58-ki programját szintén ma küldöm meg. A főczél, mely e lap kiadására buzdított, nincs a programban — s ez: a magyar betű terjesztése azon körökben,

¹ 1820—1889. ref. lelkész és költő. Tompával is jóbaráti viszonyban volt.

² Bérczy Károly alapította 1875. a Lapok a vadászat a' lovaszat köréből c. folyóiratot. A következő évtől kezdve Vadász- és Versenylap cím alatt jelent meg.

melyeknek tagjai a vadászati és lovászati ügyekkel foglalkozva, ezekről örömet olvasnak is.

E czélt meglehetősen elértem; lapom azonban általánosabb érdekűvé lön, mint ezt remélni mertem, annyira, hogy sűrűbb megjelenése szükségessé vált.

Ily körülmények közt sietek helyrehozni egy hibát, melyet lapom érdekében azon mulasztással követtem el, hogy még az első évfolyam megindulása előtt nem kértem föl önt, az ország első vadásztekingintélyét, arra, hogy időnkénti közleményeivel lapomat gazdagítsa. Kaptam is e mulasztás miatt nem egy szemrehányást s méltán, mert hazánkban nincs második, kinek kezében a fegyver és toll oly egyiránt honos legyen; — de «mieux tard que jamais» — ezennel igen szépen kérem önt, hogy teljesítse olvasóimnak az enyémekkel egyesített kérelmét, mely Szemere Miklós vadászati élményeit Szemere Miklós tollából vágyik birni.

Vadászati műszótárunk nagyon szegény. Gyakran új szót kell egyremásra gyártani, ott hol talán közhasználatban jó kifejezés létezik. A nyelvészeti ügynek is nagy szolgálatot tenne ön, ha a vadász kifejezéseket alkalmoszerűleg feljegyezve gyűjtögetni sziveskednék.

Szabad e remélnem, hogy kérésem nem hangzik el s hogy lapom közönsége élvezhetni fogja ön tollát, mellyel már jó ideje oly ritkán találkozunk?

Ezen esetre igen szerencsésnek tartanám magamat, ha köszönetemnek bár gyöngö jeléül is a «Vadász- és versenylap» egy példányát ön számára utnak idíthatná

Bérczy Károly.

2.

Pest, nov. 1. 1861.

Tisztelt barátom!

Hogy a költői lélek és műérzék ép oly kevésbé tagadhatja meg magát, mint a vadászszenvedély, ennek újabb tanúságát a «Figyelő» utóbbi számában¹ olvastam, hol eszmedús gyönyörű cikkednek egy helyén a költő-vadász eszejárása villan fel. A kelő nap fényét a király fejedelmi palásthöz, a kalmár színaranyhoz, a szerelmes kedvesének éltető szemsugarához hasonlítja: a költő keblét bérczhez, melyben a nagy vad nem «állandó» s. a. t. csak oly költő hasonlíthatá, ki műítészen kívül még vadász is egy személyben.

Cikked élvezetes olvasását bevégezve, rögtön tollat fogtam, hogy ismétljem több év előtt szóval tett kérelmemet s ismétljem a többektől hallott megjegyzést s egyszersmind magam meggyőződését: hogy lapom tökéletlen, míg honunk első vadásztekingintélye, a tollat és fegyvert egyaránt kezelő Szemere Miklós nem gazdagítja élményei közlésével a «Vadász- és Versenylap» hasábjait.

Hadd mondjak el néhány szót e lap keletkezéséről, czéljáról, jelenéről.

Midőn 1856-ban több főúr egy ily lap szerkesztésére felszólított, a magyar irodalom meglehetősen mostoha gyermek volt azon körökben, hová lapomnak bemenet nyílt. Kaptam tehát az alkalmon, gondolva: jól van, írjunk nekik arról, miről örömet beszélnek és olvasnak, lovakról, kutyák-

¹ Arany János Szépirodalmi Figyelője.

ról; l'appétit viendra en mangeant. És úgy is lett, sokan, kik azelőtt magyarul alig beszéltek is, nemcsak olvasták a Vadászlapot s kedvet nyerve hozattak egyéb könyveket is, hanem maguk is írtak vadászcikkeket eleinte gyöngén, majd több gondal, végre csinosan, söt szépen is.

Ma már, hála az égnek s a korviszonyok hatásának, nem idegen többé mágnási körökben a magyar szó, de azért épen nem felesleges azokat magyar és oly olvasmányokkal ellátni, mely a sztyl correctségére nézve — a gyorsan szerkesztett politica lapoknál inkább szolgálhasson mintául. Jelen törekvésem tehát részint ide céloz, részint az időközben egészen újból keletkezett vadászirodalom fejlesztésére irányul. Az angol, német, francia kiművelt és terjedelmes ily irodalmi ággal bír, a mienk eddig csak kezdemény; — hasson mindenki a maga körében; én, mostan esetleg e tέρre vitt, e tέρen dolgozom s igyekszem vinni egy követ a középülethez.

Magam azonban gyenge vagyok a munkára s munkatársam kevés. Van sok, kinek volna *mit* elmondani; de nem tudja — és ismét sok, ki tudná elmondani, ha volna *mit*. Neked tisztelt barátom sok vadászélményed van s tudod is elmondani, hogy senki jobban — segíts kérlek a követ emelni!

Lapomat czímedre ma indítom meg; fogadd kérlek azt s a korábbi négy évfolyamot azon tisztelet szerény adójául, melyet nem a remélt munkatárs, hanem egyenesen Szemere Miklós iránt érez

Bérczy Károly.

CV.

Lévay József Szemere Miklóshoz.

Miskolcz Sept. 27. 1858.

Tisztelt Szemere Ur!

s ha megengedi

Kedves rokonom Appollóban!

Midőn néhány hónappal ez előtt, Miskolczon keresztül, Pestre utazott Ön, engem szíves volt megtisztelni egy pár rövid órai látogatással. Akkor az első találkozás benyomása alatt ígérte Ön, hogy soraim nem lesznek hivatlan vendégek. Most ime, habár kissé későn, kopogtat Önnél az a szellemke, mely *se nem magával való sötét* remete, *se nem holdvilágímádó olvadékony* guitarista, *se nem a felhőkben szélparipázó zseni à la mode!* Fogadja szíves üdvözetemet addig is, míg azt személyesen s élőszóval nyilatkoztatni szerencsém lehetne. És aligha előbb nem jő az alkalom, mint reméltem volna. A mult hetekben Vattán töltöttem egy vasárnapot Tóth Endrénél. Emlegettük Önt s ő nagy örömmel késznek nyilatkozott befogatni két nagy terhű, de kevés abrakot látó paripáját, hogy Önt, ha-csak lehet, Tompa társaságában meglátogassuk. Miskának néhány nappal ez előtt írtam erre nézve; még nem tudom, vajjon hajlandó lesz-e kiragadni magát családja fölleges köréből. De azt hiszem, Tóth Endre mindenestire szavát állja s nekem az octoberi szüreti szünnapok meg fogják mutatni Lasztóczt, ha ugyan Önnek éppen akkor nem leend ismét elhivatása valamely pörös ügyben.

Nagyon illendő s rám nézve is igen kedves dolog volna, ha múzsám elevenségéről s termékeny voltáról írhatnék Önnek. Soha sem tapasztaltam

azt ily henye és kedvetlen teremtésnek. Ide tova el kell hinnem, hogy nem s *tündér* volt az körültem, hanem csak *szobalány*. Néha néha akarnék, szeretnék valamit, bele is kezdek — s végre úgy vagyok, mint az agglegény kinek csak a melle kívánja, vagy mint a rabgolya, mely vágott szárnyát emelgeti, de föl nem röpül. A tulsó lapra jegyeztem régibb verseim közül az Ön által említett *kemény* darabocskát.¹

S szabad-e kérdezni, mint van Ön versgyűjteményének kiadásával? Bármit higgyen Ön az úgynevezett «divatköltők» működésének értékéről s renomméjáról, nem gondolhatom, hogy akár saját tehetsége, akár az ahoz érték véleménye s becsülése iránt félreismeréssel viseltetnék. Hogy általános hatást tegyen napjainkban bármely versgyűjtemény is: arra nem számíthatni. Aranyt a hírlapok emlegetik többször, mint használja a közönség; Tompa új kiadásáról a hírlapok egy-egy rövid notizzal érték be. Hogy Ön hatalmas és kedélygazdag gyűjteményét tetszéssel ne fogadja a közönség ahhoz értő része, nem bíhetem. S a hosszú késedelem lyrai művecskék kiadása körül, véleményem szerint, nincs összekötve haszonnal. Horatius nem gondolom, hogy az ódákra értette volna a nonum prematurt.

Az öreg Szemere Pállal négy napot tölték Augusztus hóban K. Gáborék-nál². Az öreg úrnak azon idő szerint én lettem favoritja, verseimmel bíbelődött — a mint ő szokott. Azonban erről s a tollban maradt gyebekről, majd a személyes találkozáskor élőszóval bőven és tartózkodás nélkül. Magama addig is becses rokonszenvébe ajánlva maradtam

öszinte tisztelője
Lévay József.

VI.

Tóth Endre Szemere Miklóshoz.

1.

Vatta, novemb. 30. 858.

Kedves Miklós bátyám!

Heine egyik kis költeményében az örökzöld fenyő kelet örökvirágos fájához küld epedő üdvözetet... A felhők fölveszik az üdvözlő sóhajt s elrepülnek vele... s talán épen akkor ér oda, midőn a virágok illatoznak.

Ugy látszik a sors úgy mérte ki közöttünk a távolságot, hogy ha gondolatom betűalakban kívánczik kedves Miklós bátyám nevenapjára Lasztóczon bekopogtatni, saját özvegy nevenapján kell azt utra bocsátanom, hogy amit Heine főlebb a szerelem — én azt itt a tiszta szeretet vágyából eredő üdvözetbe leheljem ki.

Kívánjon bármit kedves Miklós bátyám nevenapjára számos barátja: én semmit sem kívánok. Az ember saját magának sem tudja mikor kíván jót.

Családi *tűzhelyet* kértem a sorstól s most alig tudok elegendő fát szerezni...

¹ A levél hátsó lapján olvasható verset, *Keserv hulláma*, elhagytam mert változtatott címmel (*Szeretnék változni*) olvasható Lévay Összes költeményeinek I. kötetében. (31. l.) Szerk.

² Kazinczy Gábor.

Némi kis birtokot óhajtottam s most azon töprenkedem, mivel szántsam be...

Gyermekeim elhunytá után csak egyért könyörögtem még az éghez s most ennek halálos ágyát virrasztom...!

Ifjuságomban csak örök ábrándot kértem Istentől s férfi költőmben örök csalódást aratok!

Most a haza eszméjéért odaadnék mindent, oda az öntudatot, becsületet is... s ha megnyerném: talán polgárháborút kellene látnom...

Én azt kívánom, hogy minden káros csalódásnak vélt dologban csalódjék kedves Miklós bátyám egész életén át!

Ha pedig engem az illetén gratulációra a *Zsiska*-féle «hajnal csillaggal» meg nem ijeszt kedves Miklós bátyám: foglaljon bé e napon szerencsegyűrűjébe, hogy mint annak legkisebb köve szerettei köréből én is egy meleg sugárt vehessek Miklós bátyám szép és jó lelkére!

Életem rideg! Hiányzanak az emberek, kik meleget árasztának reám. Tompát, Lévaít azóta nem láthattam. Igéretök talán pusztá szó marad. E napokra ígérkeztek, de senki, senki! Szobám üres; lantom néma.

A vidéki poeta élete valami tragikomikus, kivált ha takarmánya nincs, mint nekem: azt a gonoszok se látogatják. De Pesten!... Hja ott a pegazus sem él szénával.

És most, ami az én legkedvesebb foglalkozásom: siessen kedves Miklós bátyám ő nagyságának meleg kézesókolásomat személyesen átadni... Vilma kisasszonynak tiszteletteljes üdvözetemet — Idának, Mariskának¹ ölelésemet kijelenteni azzal a veszedelmes hozzátétellel, miszerint azt se vélhetik melyik szempillantásban hajtok fel a lasztóczi parton — mind ezt személyesen végrehajtható!

Kedves Miklós bátyámat pedig arra kérem, hogy költeményei összeszedésével és kiadásával ne késsék! Én tökéletesen meg vagyok győződve, hogy irodalmunkban egy hely lesz az által betöltve s számos egészséges lelkek gyönyöre igazolva.

Beteg kis Margitom és nőm üdvözetét s őszinte ölelését küldvén kedves Miklós bátyámnak és családjának — fogadja igaz tisztelem mellett keblére

szerető
Endrjét.

2.

Vatta, jan. 7. 859.

Kedves Miklós bátyám! mostoha idők rossz termést, ez pedig rest írótszül. Az *intialis* (?) gazdálkodás és annak ez évi sikertelensége csaknem kimerítette minden cseppjét kedélyemnek s annyira felemészti időmet, hogy alig vagyok képes legelembb vágyamat is írásba tenni — minő e levelem is.

Miklós bátyám *dupla* levele csak azért is felette kedves volt mindkettőnknek, mert most még a rózsa is mind *szimpla* nálunk. Szeretném tudni, miiben lesz már ez év termése teljes? Talán a *Ticino* áradásában...? Az én reményem gyakran odaül ugyan partjára, s mint egy *nundina* kis lábait szeretné belemártani, hogy üdülten siethessen hozzám vissza...

¹ Szemere Miklós leányai.

hanem midőn megtér, rendesen alélt s lábai vérzenek az uttól, .. holott a *megváltónak* homlokán *csorgott a vér*. S ha kérdezem, azt feleli, lábai mégsem érik a habot; de nehezen árad!

Valjon a fűgofák országa nem mutat-e nekünk fűgét?

Oly jól, oly szükségképen jól esett volna kedves Miklós bátyámmal találkoznom! de a posta fél napot késett. Ha mégis tudtam volna, hogy Berzékre is kirándúl Miklós bátyám — oda éjjel is átrándultam volna. Pista volt nálam, tőle tudom. S én oly földhöz ragadt vagyok ezidőszert, hogy még hozzá se tudok átmenni. Kezdem szidni még azt is, aki az ekét kigondolta, hát még *Vidacsot*, aki azt odajavitotta, hogy az idén 4 darabért 70 pfrtot *sípolt* ki tőle, pedig az én *dudálásomért* az idén 7 krt se kaptam.

Nem tudok írni kedves Miklós bácsi! s e felett néha elkeseredom, néha nagyot nevetek mondván: mivé teszi az embert Vidacs. (Nagyon haragszom rá.)

Nincs valami csunyább *rhododendron* a clima temperata alatt, mint a gazdapoéta. S e miatt szegény Tini¹ gyakran hall... hogy ennek ő az oka, mert ha Szemere Miklósné a legnemesebb elszánással fel tudja férjét menteni *Ceres* őnagyságának igája alól, hogy Apollót ezt a nagyhomlokú szép 16, örök 16 éves leányt annál több ideje legyen ölelgetni: ő is megtehetné azt velem, ... de nem! hanem még a petrezselymet is velem vetteti. Hanem ezzel megjárta, mert elvetettem ugyan, jó is lett, hanem a dolog végén el kezdtem neki szavalni *Heinetől*:

«Mikor még szeretőm voltál,
Addái bokrétát, virágot;
Mióta feleségem vagy
Adsz zellert, és — paszternákot!»

Szerencsétlenségére itt volt a nagy bátyja is Bük Zsigmond és még meg is magyarázta a vers vulgárisát.

Szegény Tini most igen sokat szenvedett fülbajban, Margit azonban kiépült téli bajából, jó és kedves csepp leány. Jó, mondom, mert szerencsére nem az én *narkotikus* kedélyemmel látszik bírni. Már nem szopik ... s így az első «válás» keserűségén már átesett. Ha tudná, hogy minden amit az élet szépet és jót elébe tárand, csak azért lesz, hogy azoktól is elváljék!

Minden valódi örömem e gyermek mellett születik, s csodálatos, hogy én még ezen örömben is fájdalmat *viselek* ... s e fájdalmat nem bírja lelkem elszűlni.

Különben igen rideg volna itt az élet nekem, mint volt a míg ő nem lett. Képzelné-e kedves Miklós bátyám, hogy mióta Lasztócztól eljöttünk (most is sajnálom a szüretet, kivált, ha az a szép szőke asszony eszembe jut, akivel a kapuban kellett bosszuságomra elváláskor találkozunk) tehát az ok ez a megöregedett ifju lantos, Lévai, még csak felém se volt, nem is láttam, nem is írt; Tompa azt igéri, hogy novemberben nálam lesz; vártam és még most is éjel nappal nyitva tartom a kaput s ha bevetődik

¹ Tóth Endre felesége.

rajta egy kalvinista pap: az nem ő. *Lóháton* keresem fel őket nemsokára s akkor lesz *háboru*.

S még miről nem?! a borostyánomról is szól kedves Miklós bácsi? Képzelve kedves Miklós bátyám, nem a homlokomra, de lábaimra futott s — elestem benne! Különben «omnis caro foenum, et gloria eius sicut flos campi.»

S aztán: «Les hommes sent comme les statues, il faut les voir en place.»

Már pedig ha engem valaki *állásomban* néz meg: nem a Helikonon, hanem a vattai ugaron fog látni; hol talán szántok... talán virágot keresek...

Mindennél nagyobb *hiba* az, hogy most már elestünk znyiak igaz óhajtasátul, miszerint a «Szemere Miklós költeményei» megjelentek volna! Hanem elvégre is meg kell Miklós bátyámnak ígéرنie, hogy amit Mars ő felsége körutját a «Sessián», «Ronyván» s más nevezetes folyókon át diadalmasan megtette: Diana szobájában azonnal megzendül Apolló. Nehogy Niobe sorsára jusson a koboz!..

Ha tudnám, hogy nem leszek sértő annyi igénytelenség ellenébe mint a Miklós bácsié: sokat szeretnék írni e tárgyról: miért óhajtom én azt annyira.

Addig is pedig, míg ezt szóval elmondhatnám, arra kérem, hogy ha ismét *Deésre* találán Miklós bátyám utazni: adja tudtomra kérem! adjutánsa, vagy akarom mondani adjunctusa leszek.¹ Jó volna Medgyesnél még ez idén megenni a meggylevest; mások feketét is kaphatnának. Vilma kisasszony tálalná fel nekik.

És most, miután a vadászszobában a divánon a nagy fajd alatt bizalmasan ennyit összecsevegtem kedves Miklós bácsinak, mint a gyermek rég nem látott apjának — szabad legyen egy percre családi körébe lépünk s ott a jóság asszonyának forró kézcsókolásomat jelente, bevégezném e sorokat, de még a szép Vilma k. a. előtt, kell egy bókot csinálnom ha el nem botlanám a járatlanságnak miatta; azután a két kicsikét kell lágyan megölelnem s elmondanom, Tinim mily tiszta lélekkel csókolja Miklós bácsin kezdve az egész családi képet, amit én addig nézek, hogy végre magam is a Miklós bácsi nyakába borulok s ott maradok

szerető öccse
Tóth Endre.

3.

Vatta, septemb. 22. 1862.

Kedves Miklós bátyám! Még a levélírásnál is felkél néha az a kérdés a lélekben — vagy a tisztán materialisták szerint: «erünkben» vagy «erőnkben» (fogadni mernék, hogy ezek az emberek a «világosságot» is «materiává» főzik nemsokára) — hogy mint kezdjem az írást? Én, ha ez az «ismerettyüre» írt «válasz»² annyira nem volna érdekes, mindenesetre

¹ Vonatkozás arra, hogy Szemere M., ki mint önkéntes huszár vett részt a szabadságharcban, Deésnél is harcolt. L. Perényi: *Szemere M. életrajza*. Sátoraljaújhely, 1897. 41. l.

² Szemerének Brassai Sámuellel folytatott irodalmi harcára vonatkozik.

most is ott kezdeném a sort, ahol máskor; elkezdenék panaszkodni, hadd könnyülne meg a szívem! Hanem ezúttal, dacára sok szenvedésemnek, elébb megérintem ezt a replikát, mely nekem két teljes órai gyönyört s egész életemre sok igazságot szolgálhatott.

Én az első kritikáját Miklós bátyámnak — miután még akkor az Arany lapját nem kaptam — nem olvashattam. Azt azonban, melyben Brassai felel rá s ismét felel a Miklós bátyám kihívására, már olvastam. A jelen *válasz* már tisztába hozza előttem tökéletesen a vita alapeszméjét.

Nincs író a világon, akit e kérdés kisebb nagyobb mértékben ne érdekelne s magábaszállásra, elmélkedésre ne indítana, ha t. i. lelkében a «jó» túlnyomó alappal bír s lényege nagyobb részét nem a «gonosz» teszi.

De a sok közül senkit sem érdekelhet inkább, mint a *subjectív* író és, *hazafi szónokot*. Midőn e kettő szől *művében*, minden szó visszaesik reá s felelőssé teszi urát annak beváltására, amit mondott, fogadott, ígért s a. t., felelőssé teszi mondom azonnal, mihelyt a Brassai sententiáját felállítottuk, mely szerint «az író művéhez úgy hasonlít, mint csak a természetben két dolog egymáshoz hasonlíthat.» És, ha e felelősség végre is hajtatik: Brassai úr úgy jár, mint a mesebeli király, aki kegyelmesen megengedte ugyan jobbágyainak, hogy ő felségét minden alattvalója megnézheti naponkint bizonyos órában, hanem a felségnézés tartalma alatt, szemvesztés büntetés mellett tiltatik bárkinek is csak egyet is pillantani... A rege szerint végre a király megvakulván: nem volt a birodalomban egy se, a ki őt vezesse.

Ha magamtól indulva akarnék e tárgyról négy szemközt, vagy a világ előtt bár, szólani; a legszebbet mondhatnám, ha még mindig azt is elmondhatnám magamról, hogy: vágyom a jót, a nemest, a szépet lelkemben, de minduntalan elesem a földön utánok mentemben.

Ha az író egy volna, minden jóban egy volna művével: Prudhon a jelenkor, magából a jelenkor íróiból betölthette s fölállíthatta volna már ohajtott államát; s még mindig kérdés: valyon Prudhon is, ha legtisztább kommunista műveiben, s úgy futkos eszméivel ma is a francia abszolutizmus vetései közt, mint ha jól emlékszem, a Sámson rókája: égő fákllyával, — valyon ő is egy-e művével, ha a gyakorlat terére léphet?

Részemről nyugodtan s szégyenlés nélkül aláírom Miklós bátyám állítását, mert igen is érzem azt, mit egy költeményemben nem rég írék:

«Míg az eget járja lelkem magas röpte,
Megbotlom ide lenn.
Tántorgok, és olykor elesem a rögbe,
S nem mindig büntelen.»

Sajnálom, hogy a *válasz* végső sorai megfosztottak azon gondolatomtól, mely az olvasás kezdetén merült fel bennem. Magam is azt akartam megjegyezni, hogyha Brassai úr sohase tud híres logikájával ellenmondásba jönni, úgy felállított, elve nyomán, be kell ismernie a világ előtt, hogy ő szerint a leggorombább ember minden polemikusok között, sőt civilizált ember modoráráról fogalma sincs. Én őt nem tartom egészséges elmének; sőt, ha megbomlottnak nevezem, sem mondok csodálni valót. Őt itt-ott egy hajszál választja el a híres Simon Pistától.¹ — Béke véle.

Ideje is, mert most veszem észre, hogy még oly sok írni valóm volna e kevés helyre, hogy alig érinthetem mind meg. Először is tehát, mentem magam, «rosszaságomért», hogy sohase váltom be ígéretemet elmenetelemmel. Kedves Miklós bátyám! Valóságos siralomvölgyének embere vagyok én. Bennem a *gazdát* e 3 irtózatossz és *minden* fátumával megkereste s a küzdés tenger időmet veszi el. Az *apát* öröme helyett gyermekeim betegsége szomorítja meg. Szegény Margit csak ez évben is már 2-szor fekszik e percben is hideglázban, pedig ő volna ártatlan gyönyöröm...! Szegény Géza kétségbe ejt s néha majd összeroskadok a kín alatt, ha a jövőre gondolok: egy éve már, hogy koronkint a nehéz görcsök fogják, tegnapelőtt épen a Flóra ölében fogta el, ki tegnap ment el tőlünk. Domokos egy skeletté aszott vérhas folytán, egy kisdéd halálváz; pedig e két fiú lett volna reményem! Mint *férj* a legszomorúbban nézhetnek a legjobb nők egyikére, feleségemre... fél éve már valami lábfájásból nem tudják kigyógyítani...!

Elég-e már a panasz kedves Miklós bátyám? Most nem mondom el a többbit; felhagyom az öszre, mert akár hiszi k. M. bátyám, akár nem: *szüretre nála leszek*; csak azt az egyet kérem, hogy az időtáját írja meg Miklós bátyám: mikor lesz az? Hogy pedig ennyi baj között Tinit egészen lehető rendben hagyhassam, nem megyek lovaimon, hanem Tokajig vaspályán, onnan úgy hallom jár valami omnibusz-féle Ujhelybe, onnan pedig akad kocsí.

Midőn Vilmának közleményeimet küldtem: egy pár sort is írtam Miklós bátyámnak. Ha erre vonatkozó válaszát kérdi M. bátyám: azt nem kaptam. Körülbelül 1 $\frac{1}{2}$ éve, hogy semmi levele nem jött hozzám M. bátyámnak, pedig az mindig jó napot s kedves emlékeket szerez nekünk.

Még Arany eljárásáról szerettem volna írni.² Csodálkozom rajta!!! És egyedül is csak Aranyon csodálkozom.

Tinim csókoltatja Miklós bátyámat egész családjával — én az illetőknek kézsókolásomat s tiszteletteljes üdvözetem küldve — ölelem Miklós bátyámat szerető öccse

Endre.

Közli: PERÉNYI JÓZSEF.

KATONA DRÁMÁI ÉS KÉZIRATAIK.

Katona munkáinak legnagyobb része ma is csak a buzgó Abafinak ötven év előtt készült kiadásában (Nemzeti Könyvtár 15., 16., 19.) olvasható; ez a kiadás bizony sokban hiányos, pontatlan s nem is készült kritikai szándékkal. A drámák szövegének egyedüli alapja — a *Bánk bán*on kívül — a Nemzeti Színház könyvtárában őrzött egy-egy kéziratuk. E kéziratokat is ő ismertette a kiadás előkészítése idején az Ország-Világ 1880. évi 18—20. számaiban, s azóta, úgy látszik, egy kutató sem nézte meg valamennyit; rájuk vonatkozólag Gyulaitól kezdve mindig csak az ő adatait ismétlik.

¹ Simon István szarvasi birtokos. Versein sokat mulattak annak idején, Nevezetesebbek voltak: *Nátha elleni versek*. Szarvas, 1849. *A pokol feneke*. Szarvas, év nélkül.

² Arany Szemere M. ellen foglalt állást a Brassaival való vitában.